

Historiske kulturmiljøer i Gundsø

Egnshistorisk Nyt nr. 2 – 1998 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Historiske kulturmiljøer i Gundsø

Landskabets historiske kulturmiljø er et aktuelt emne, som handler om den åbne historiebog, der kan fortælle om dem, der var før os.

Den stadig større fysiske aktivitet i vores landskab gør det vigtigt, at der bliver taget mere hensyn til de rester af kulturspor, der endnu findes.

Allerede i 1995 startede Miljøministeren en debat, hvor ordet kulturmiljø blev lanceret som betegnelse for historiske helheder i landskabet. Ministeren fastslog, at næst efter forureningsbekæmpelse og beskyttelse af truede arter i naturen, er bevaring af kulturmiljøer (historiske helheder) et vigtigt område. Et lovgrundlag til anvendelse i planlægning og udvikling i landskabet er derfor vedtaget med virkning fra i år.

Stenbroerne ved Klinten i Jyllinge. H.O. Brasens atelier til højre. Tegning: Carsten Bruun

Meningen er at lave frivillige fredninger af bevaringsværdige historiske helheder, på samme måde som dele af naturen bliver fredet.

For Jyllinge findes en bevaringsplan og indtil for tre år siden en forening, der var med til at pege på bevaringsværdige huse. Desværre blev den nedlagt, fordi foreningen fandt, at dens arbejde blev tilsidesat af kommunen. I kulturmiljøplanen er det meningen ikke alene at pege på husene, men på helheder, der hænger sammen hermed, som f.eks. vaskehuse og redskabsskure og så videre.

Som eksempler på særlig bevaringsværdige historiske kulturmiljøhelheder i vores lokalområde kan nævnes: Fiskerihavnen og den gamle landsbygade i Jyllinge samt landsbyerne Kirkerup, Tågerup og Ll. Valby med flere.

Miljøministeren har lagt op til gennemførelse af en landsomfattende undersøgelse, der skal identificere og udpege historiske kulturmiljøer. Formålet er at afgrænse og sikre de historiske interesser i landskabet i den eksisterende viden.

Sidste forår blev Alan Hjorth Rasmussen på Fjordmuseet opfordret til sammen med Roskilde Amt og Skov- og Naturstyrelsen til at udarbejde en rapport for et pilotprojekt, der skulle omfatte en vurdering af Roskilde Museums ansvarsområde i Bramsnæs, Gundsø, Hvalsø, Lejre og Roskilde kommuner udenfor købstadsområdet.

På et møde fornylig i Egnshistorisk Forening for Gundsø redegjorde Alan Hjorth Rasmussen for resultater fra undersøgelsen, og uddrag om Gundsø gengives her:

Bevaringsværdige kulturmiljøer (kulturohistoriske helheder) i Gundsø

Udover kirkerne er kun meget få historiske bygninger og bygningsværker i Gundsø fredet. Det drejer sig om Bukkehøjgård i Ågerup, Hejnstrupgård, Østrupgård, smedien i Jyllinge, Gerebro og vejdamningen ved Den gl. Værebro.

Gundsø kommune hører til den såkaldte Hedeboegn, som er karakteristisk ved de gode men skovfattige jorder med store tætliggende landsbyer. Siden 1661 ejede Københavns Magistrat det meste af området, der blev styret fra Bistrup Hovedgård. Jorden blev derfor alene udlagt til fæstebønder, der opdyrkede al jord uden tanke for skov, da man havde tørvemoserne til produktion af brændsel. Kun Hejnstrupgård, der var en lille lystgård, der samtidig var ejer af kirkerne i

Historiske kulturmiljøer i Gundsø

Egnshistorisk Nyt nr. 2 – 1998 – udgivet af Egnshistorisk Forening i Gundsø

Jyllinge og Gundsømagle, var undtagelsen. Men den har været uden væsentlig indflydelse.

Udskiftningen sidst i 1700-tallet og i senere omgang til selvejet og andelstiden i 1800-årene er det, der i høj grad præger landskabet den dag i dag. Også vejene har den samme linieføring som dengang.

Jyllinge landsby er et gammelt fiskerleje med tilknytning til landbruget, fordi fiskeriet blev drevet som bierhverv. Der var dog en lille, gammel, selvstændig erhvervsfiskerbebyggelse. Ved det 19. århundredes begyndelse blev der mange erhvervsfiskere og i 1920'erne var der et kraftigt opsving i bundgarms- og snurrevodsfiskeriet.

De udpegede kulturmiljøer er opdelt i en række temaer, og først omtales det udskiftede **landsbyejerlaug, hovedgårde, husmandsbrug og huse:**

Der peges især på Kirkerup, Tågerup og Ll. Valby, men også Herringløse og Østrup som særlig bevaringsværdige landsbyer (ejerlaug), som går tilbage til Middelalderen.

Eksempelvis Kirkerup nævnes første gang i 1176, og den har bevaret sin struktur som blokudskiftet rækkeby. Kirken, 3 gårde, enkelte huse og storgården ligger fortsat på samme sted. Skolen og det gamle hospital er boliger i dag, og i det åbne land ligger en husmandskoloni fra 1908.

Sårbarheden består f.eks. af skæmmende bebyggelse og yderlig spolering af ejerlaug og gærder kan komme til.

Husmandsbebyggelsen Hejnstrup, der ligger mellem Gundsømagle sø og Hove å, er også omtalt som særlig bevaringsværdig. Jorden forekommer at være intakt, men husmandshusene er sårbare overfor anlæg og forandring, der er i modstrid med landbruget.

De øvrige temaer er **kystbygd, fiskerihavn, vejanlæg, broer og møller:**

Jyllinge landsby nævnes første gang 1178 og udgør sammen med fiskerihavnen, Klinten og Voddragerholmene en rimelig godt bevaret enhed. Bevaringsplanen gælder kun den

faste beboelse og ikke redskabsskure o.lign., som er truet mod bevaring. Havnen er bygget omkring 1890, og skurbebyggelsen er fra 1920'erne. Kulturmiljøet omfatter også Eksporthuset fra 1926 og et "frivilligt fredet" tjæreanlæg.

Ved Klinten findes flere fredede stenbroer for klintfiskerne og et af et af skurene ejes af Fjordmuseet. Derimod er maleren H.O. Brasens gamle atelier i en meget dårlig forfatning.

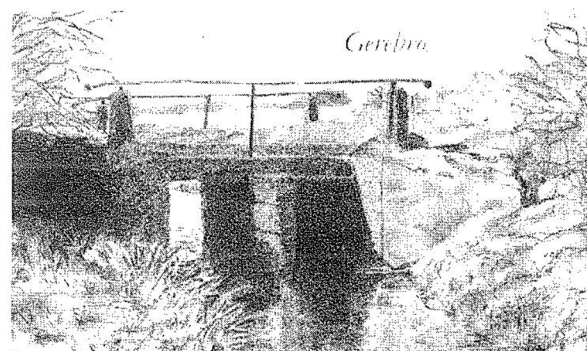
Af veje nævnes den fredede dæmning over engen ved Værebro å og Gerebro, hvor man skal bemærke, at vejforløbet ikke er fredet. I Østrup findes, kort før Hove å's udløb i Gundsømagle sø, et gammelt vadested.

Nedre Værebro vandmølle blev nedlagt allerede i 1862 og vindmølle drift er i dag kun repræsenteret ved den nedlagte møllebygning.

Formidlingen af de udførte og kommende undersøgelser er meget vigtig for at lokalbefolkningen kan få mulighed for at tage vare på de historiske kulturmiljøer.

Sidst i 1997 udkom en meget flot publikation på 48 sider: ET HEGN ER ET TEGN, som udleveres gratis på museer og biblioteker. Den er udgivet af Roskilde Amts museumsråd og handler netop om kulturmiljøer med lokale eksempler på bevaringsværdige kulturspor.

Hans Peter Jensen

Gerebroen, der fører over Maglemose å, er fredet. Men desværre er det tilhørende vejforløb, der tydeligt ses i engen ikke fredet. Tegning: Carsten Bruun.